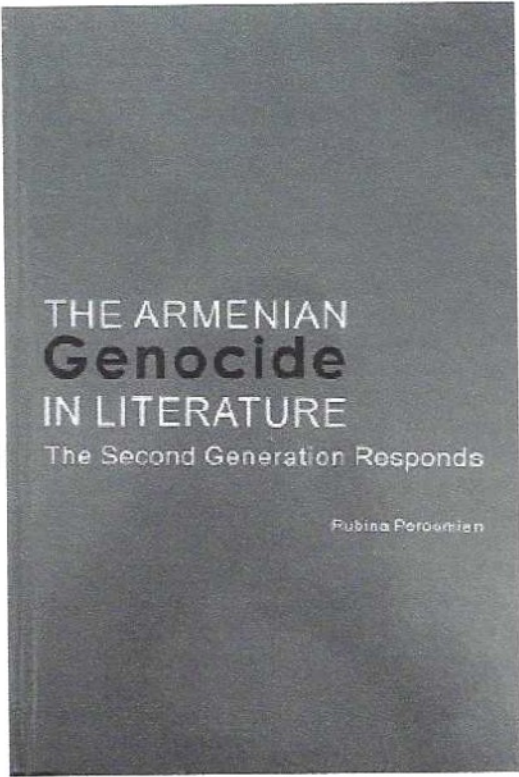

Rubina Peroumian. THE ARMENIAN GENOCIDE IN LITERATURE – THE SECOND GENERATION RESPONDS. Armenian Genocide Museum-Institute. Research and Studies in Armenian Genocide Series 6. Yerevan 2015. 392 pp

Հայոց ցեղասպանության թանձր ժամանակին լոյս տեսաւ Ռուբինա Փիրումեանի Հայոց ցեղասպանութիւնը գրականութեան մէջ ներկայացնող սերնդի արձագանքները՝ գիտաշխատութիւնը, անդիտելի լեզուով եւ հայերէն ամփոփումով: Այս շորթորդ հատորն է Ռուբինա Փիրումեանի նուիրումը ցեղասպանութեան գրական արձագանքներուն: Հորիզոն գրականի անցեալի թիւերուն մէջ ներկայացուած էին արդէն նոյն ճիշդակից կողմէ նոյն նիւթին ցնուիրումը Եւրոպայի հատորները ինչպէս The Armenian Genocide in Literature: Perceptions of those who lived through the years of calamity (2012). And those who continued living in Turkey (2008) եւ Literary responses to catastrophe (1993):

Փիրումեանի ներկայ հատորը կը սկսի նախաբանով, ուր կը յայտնէ, թէ իրեն հարց կու տան թէ արդե՞ր ինք մտածած է ցեղասպանութեան ուսումնասիրութեան ցեղասպանութենէ ազատած ծնողներու դառն ըլլալուն համար: Իրանահայ ըլլալով, թէ եւ ցեղասպանութեան զոհ չեն զայցած իր ծնողները, սակայն կասկածի դուրս է կ'ըսէ, ան որ կրած ենք ազդեցութիւնը մեր ժողովուրդին դէմ կատարուած նդեռնագործութեան (էջ 347): Պայման չէ ցեղասպանութենէ ազատածի դառն ըլլալ «զգալու համար կատարուած ոճրի ցար, ազդեցութիւնը» կը շնչուէ ան (էջ 347): Իսկ 2012-ին Հրատարակուած իր հատորին մէջ, Փիրումեան կը բացատրէ թէ ինք ինչ ո՞ր յանձն առած էր ցեղասպանութեան գրականութեան ուսումնասիրութիւնը եւ այդ թայլին անդրադարձ իր անձնական ու բնտանական կեանքին վրայ, մղելով իր կողակիցին յայտարարելու թէ իրենց տունը ամեն որ Ապրիլ 24 է – ողակոյտ մ'իղեանի մեր անշիրիմ մնացած նահատակներն:

Ինչպէս նախորդ հատորներուն մէջ, այստեղ եւս Փիրումեան ցոյց տուած էր, որ ինչպէս ցեղասպանութիւն վերապահած ենքուող կորուստի, ցար, տեղ ահանութեան, Իղեանի թողած նուրբը կը կորուստ էր իր ինքնութիւնն ու նոր կեանքը: Այս նոր հատորը կը կեդրոնանայ Ինձ Իղեանի ազդեցութեան փոխանցման վրայ: Հայոց ցեղասպանութենէն վերապահած ներկայ սերունդի գեղարուեստական գրականութեան ընդմէջէն, Փիրումեան կը բացայայտէ անուր որոնք ու ինչպէս արձագանքը: Փիրումեան այս հատորով կը ներկայացնէ միջ-սերնդային փորձառութիւնը՝ թեղ ազանութեան հետեւանքներու տարոյթութեան, արձագանքի այլազանութեան ընդմէջէն: Երկուորդ սերունդի գրական փորձերուն մէջ Փիրումեան կը հանդիպէ բազմաթիւ պատմական վիպերու եւ վիպերու որոնք հիմնուած են ծնողներու պատմին վրայ: Փիրումեան կը հաստատուի թէ ցեղասպանութեան ազդեցութիւնը նկատելի է նրկայորդ սերունդի գեղարուեստական գրականութեան մէջ եւ, ապացոյց է անոր սերունդի սերունդ փոխանցման: Փոխանցման տարողութիւնը Փիրումեանի համար այլազան ազդեցութիւններ կ'ախտէ, ինչպէս որիման վերապահողի ազատաւանած ներկի ընկերաբար գրական կ'ախտէ անտեսական պայմաններէն կամ վերապահողներու իրենց անտեսանելի օրհասային օրհրտ պատմը գաղանի պահելու կամ յաջորդ սերունդներուն փոխանցելու տրամադրութենէն եւ յաջորդ սերունդներու գիտակցութեան:

Երկուորդ սերունդի գրականութեան մէջ Փիրումեան կը հանդիպէ նաեւ ժառանգուած յիշողութեան եւ անցեալէն նկատ պարտաւորութեան, որ հարկ է պատմել, ինչը, պայքարի ցեղասպանի ուրացումին դէմ ու ապրիլ անցեալը ներկային մէջ, ինքնազոյսակցելով թէ Տէր Զօրի դառնակներ ենք, սակայն միշտ ինքնութեան երկու ու թեան հարցերով տաղնազած: Այս երկուորդ սերունդի գրականութեան մէջ կայ նաեւ տեղահանութեան կորուստի, նախորդ սերունդէն փոխանցուած մեծ ազդեցիկ անդրամանիկ ցար: Այս գրականութիւնը Փիրումեանի համար կը դառնայ արտացոյցը Հայոց ցեղասպանութեան ազդեցութեան:

Այս հատորը կը բաղկանայ նախաբանի մը, ապա երեք յայնամայ գլուխներ, ու վերջաբանի մը: Առաջին գլուխը կը ներկայացնէ գրական գործերու ընդմէջէն՝ Իկրի թերթեանի, Կեթիկեան Թարգմանի, Էլէն Փիլիպոսեանի, Դաւիթ Երզնէանի, Ի. Առլէնի ու շատ մը այլ իր նախնադրական եւ բնտանական պատմներու վկայութիւնները: Երկուորդ գլուխը կը ներկայացնէ գրական գոր-

Zavèn Bibérian, LA TRAINÉE — roman traduit de l'arménien occidental par Hervé Georgelin. MetisPresses, Genève, 2015. 263 pp

Չավեն Գիբերյանի «ԼԿՐՏԱԾԸ». վեպ. ֆրանսերենի քարգամուտիսի «Լեռվ Ժորժելինի»

Իր Աղվաթի գրողները (Writers of Disaster) ցածնորոգ դարու հայ գրականության և ուսու մնախերու թեան նուիրու ան գործի «Աղգային յնդախոխու թիւն» հատորի նախաբանին մէջ, Մ. Նշանեան Ափիւս թիւ մեծագոյն վիպագիրը կը նկատէ Չավեն Գիպերյանը (1921-1984): Նոյնպէս, Միշաս Թէօօլ-Օյան. Գար մը գրականութիւն գործի նրկորոգ հատորի նախաբանին մէջ կը գրէ, որ հակառակ Պոյսոյ յետ նրկորոգ աշխարհամարտի հայ դադու թի մոյ ձաւանջային յուսահատական պայմաններուն, սփիւռեցան իրականութեան մէջ գրողներ կան ինչպէս Չավեն Գիպերյանն յատկանշուած ինքնատիպ եղանկի ցայտուն գրկլատեով:

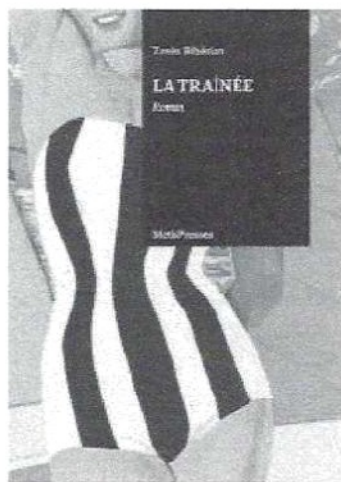
«Լորթիզոն գրական»ը յու նուար 2015-ի թիւով անդրադարձած էր Լեռվ Ժորժելինի Չավեն Գիպերյանի «Մըջիւններու վերջալոյսը» վեպի թարգմանութեան: Նման նախորդ վեպին, Լեռվ Ժորժելինի կողմէ «Լկրտածը» վեպի թարգմանութեանը նոյնպէս մեծապէս գնահատելի է իր բնականութիւնը:

Չավեն Գիպերյանի այս վեպը առաջին անգամ յոյս տեսած է 1959-ին և, նման իր յետ մահու հրատարակուած «Մըջիւններու վերջալոյսը» վե-

պին, թարգմանուած է թուրքերէնի և հրատարակուած «Արաս» հրատարակչատան կողմէ:

«Լկրտածը» վեպի գէջերը ուղեցորդ յետ նրկորոգ աշխարհամարտի և յետ «Ռենուորտութեան տուրք»-ի Պոլիսէն են, նման «Մըջիւններու վերջալոյսը» վեպին: Լեռու նոյնքան արագ է, խոսակցական և խիստ: Ասիական Պոյսոյ Մոտա թարգմանան ու իր բնակիչներն են «Լկրտածը» վեպի ստեղծած աշխարհը: Թաղեցիներու ու շաղթութեան առարկան օտանամայ հայուի Կիւլիւնն է՝ զոյգիցիր Օսման Պէյի նաև անոնց տան սպասուհին: Կիւլիւն կը սիրէ արդ ու դարդ, անբիւնան արդի նրածուութիւն, կանացի գուճաղեղ թերթեր, շարժանկարներ ինչպէս թաղի այլ նրկատարողները:

Վեպը կը բաղկանայ երկը բաժիններէ և շարահիւսու մը կը դարձանայ թաղեցիներու առօրեայ բամբասանքային լեզուին ընդմէջէն: Վեպը կը բացուի այդ տիկին նրանիկի և իր ջրոյ՝ Բուրուի հայացքով և խոսակցութեանը: Իրենց կեդրոնացումի առարկան է Կիւլիւն, զոր կանուանեն զկրտածը և «սպասուհի»՝ նրակու մեծրով: Ինչո՞ւ Կիւլիւնի վրայ է բոլորի կեդրոնացումը: Վերջապարտ-

թեան Կիւլիւն կը սպանուի դէնք հետապնդող մտադ որոն Ալիէ կոզմէ: Սակայն դրացիները Կիւլիւնը կը նկատեն զո՞ր ինքն իր կենդանին: Պիպերյանի վեպին մէջ է յայտկու, զան շատ մը այլ տիպարներ — յոյն, հայ, թուրք, այլը, կին՝ փոխադարձ արհամարհանքի, նախանի ու վախի մթնոլորտի մէջ, ու կը դոյատեն-

ծնր, որոնց կը հակադրեն ժառանգուած յիշողութիւնը ցեղասպանի ժխտումին, օրինակ Տիւնա Տէր Յովհաննէսեանի, Ալիսիա Կիւլիւնեանի, Յարութիւն Պէրպիւրեանի բանաստեղծութիւններէն ոմանք, ինչպէս նաև Լոտն Ներթնանի գործերէն նմոյշներ: Նոյնպէս հոն կը գտնենք ինքնութեան հարցեր: Իրրորոգ գլուխով Փիբու մեան կը ներկայացնէ գրական գործեր, որոնք կ'անդրադառնան սփիտակ շարդի, ձուլու մի, տեղահանման, ինչպէս Վա՛հ Օչականի «Ահադանգ»-ը, Վրէժ-Արմէն Արթիսեանի «Ոստան»-ները, Վեհանոյ թէրեանի «Կապոյտ սպրիտ»-ը, Վահրամ Մովսէսի, Արթիւն Կրքնի, Կոնիալիանի, Կարապետի, Կրիզոր Պրյունանի ու շատ մը այլ գրողներու գործերը:

Այս նրկորոգ և յաջող սիրուողներու զնդարունատական գրականութեան մէջ Փիբու մեան կը նկատէ մեծ բաժին մը նուիրու ան յուսադադուութեան, ինչպէս Լ. Մարգարեանի «Քարանայն պատարագ»-ը, փրոթի, Ռիչարտ Յովհաննէսեանի Արու մանան Հայաստան այցելու թեան պատմը, Մ. Անիմեան Աննըթի մը ծննդապարտ այցելութեան պատմը: Նման պատմներ Փիբու մեան համար նոր տեսաբան մը կը բանան:

Ռուբինա Փիբու մեան կը հաստատէ թէ Հայոց ցեղաս-

պանութիւնը աւելի խոր աղցեցու թիւն ձգած է Ափիւս թիւ մէջ ցան թէ Հայաստանի, ուր պատմական յիշողութիւնը խորհրդային ժամանակաշրջանին կը փոխանցուէր տարեկան օրէն:

Օգտագործուած աղբիւրներու և անուանացանկէ վերջ, հատորը կ'աւարտի հայերէն անփոփոխով, ուր Փիբու մեան կը նշէ, թէ ան կը շարունակ յաջող սերունդներու գրականութեան մէջ որոնել և յուսաբանել ցարգարկան, հողերանական ու այլ աղցակները, որոնք կը մղեն աշխարհի նետ կիսել ցեղասպանութենէ վերապահ սերունդներու պատմութիւնը: Ան կը հաւատայ թէ պատմական յիշողութիւնը չի մարդը: Փիբու մեան համար Ռեմ եղևնի գնդարու նստական պատմութիւնը ողբովն յուշարձան է մարդկութեան դէմ թուրքի անպատիժ մնացած ոմիրին:

Հայոց ցեղասպանութիւնը գրականութեան մէջ ներթիւ նուիրուած այս յորրորդ գիտաշխատութիւնը, Հայ դատի և Ռեզասպանութեան վերաբերեալ Փիբու մեանի այլ յիտուն և ևելի նրկորու նման և անոնց կողքին, կը հանդիսանայ իր ներդրումներէն Ռեզասպանութեան ճանաչման ի խնդիր:

Վարձրը կատար սիրելի Ռուբինա:

Մ.Ա.Յ.

ուն դասուն էն եկողի եւ քաղաքացիի դասակարգային, ցն դասադասական, սեռային խտրութեան հակառակ կրօնականներու մէջ:

Յովհաննէս Եղոյեան «Վէմ»-ի (15/09/2011) մէջ ստորագրած յոդուածով մը կը նշէ թէ «Գրականների «Ակրտածը» վերջին բնագիծըն ընթերցողին առաջ կը բացուի հայու եւ թուրքի յարաբերութեան նորագոյն բնուիթիւնը:

Ստորին հատուած մը ֆրանսերէն թարգմանութեան է նոյնին հայերէն ընթերցողը:

Depuis ce matin ça faisait combien de fois, là? Gulgun en avait perdu le compte. Mais elle n'était pas mécontente. Elle espérait qu'ils l'enverraient dehors jusqu'au soir, pour faire des courses. La fatigue n'importait pas. Il suffisait de ne voir le visage de personne dans cette maison. Surtout pas celui de Mubédjéjél («Հոգեմայրը»)! Elle voulait insulter tous ceux qui se présentaient à elle» les battre.

Elle avait eu une mauvaise journée. Jusqu'à l'arrivée de la famille de Meusta bey, et même après cela» les ordres» les directives de Mubédjéjél allaient pleuvoir. Et elle était obligée de les exécuter. Dedans, dehors, à la cuisine, au bar, les gâteaux, les fruits, les sandwiches... Elle ne pourraient pas s'isoler même une demi-heure dans sa petite chambre à coucher contiguë à la cuisine qui aujourd'hui lui semblait être paradisiaque, une félicité hors de portée. Qu'est-ce qu'il se passerait si ce soir ils allaient au bridge et s'ils recevaient Meusta bey demain soir. D'ici à demain soir» son humeur aurait peut-être changé. Peut-être.

Mais elle, de quel droit avait-elle des humeurs? Elle regarda avec désespoir, du coin de la rue, la baie vitrée en façade de la villa. À l'intérieur, la lumière de deux lampes murales seulement blanchissait le mur. La nuit n'était pas encore tombée. Toutes les lumières de la

cuisine étaient allumées pourtant.

Աստուղնի ի վեր Բանի Կրքոզ անգամն էր աւ. Կիւլիւն կրքոզուցած էր իր հաշիւը: Գժգոն չէր սակայն: Երանի թէ միմչու ուշ գիշեր զինք դուրս գրկէին՝ գնամի: Բողմուրի մը հոգը չէր: Կը բարեք որ մարդու նրեւ անգամ չտեսնէր այդ տան մէջ: Մանաւանդ Միւսթեյեյի մը (ըր հոգեմայրն էր սն)՝ քնա՛: Գիմացը եղուզը մտխառել, ծծծել կ'եզէր: Գէշ օրը հանդիպած էր: Մինչու Մըսթա Գէշնց ժամանումը. Ին անկէց ալ նստ. Միւսթեյեյին իր մանկերը, իր անգամները պիտի տեղաշին: Ու ինք ստիպուած էր զանմի գործադրել: Ենդ, դուրս, խոհանոց, պատ, կարկանդակ, պատու, սանտա ին, Գիտի չըրմար գէր կէս ժամ տանմանով խոհանոցին յարակից իր վարիկ մնջւածանակը, որ դրախտամմամ թամ մը կը բուէր իրեն այսօր, ամմատիլի երջամկուրիւն մը: Ի՞նչ կ'ըլլար եթէ այ՛ս գիշեր նորային պրծի ու վաղ գիշեր ընդունէին Մըսթա Գէշը: Միմչու վաղ գիշեր, բորեւս փոխուած կ'ըլլար պրամարուրի մը: Թորեւս...

Բայց ինք ինչ իրաւունք ուներ տրամադրութիւն ունենալու: Զբաւանքով մտայնու. փողոցի անկիւնէն, վիլլային ապակեպատ ճակատին: Ենդսը, միայն հրկու որմարմարի սանդղակի լույս կը ճերմկցնէր պատը: Մարջ չէր կրնար դեռ: Իստանպոլի քոյրը լույսերը վառուած էին այլառեւանդորդ:

Թարգմանելը՝ Գոկոս Ժորժըլէն, պատմագրութեան մասնագէտ է եւ հրատարակած է բազմաթիւ գիտաշխատութիւններ Օսմանեան կայսրութեան (ու իսլամներու) տեսանկան, բնկերային եւ մշակութային կեանքին մասին. պատմաբանական այլաառութիւն մը. Զմիւռնիոյ (Իզմիր) մասին. ինչպէս նաեւ ֆրանսերէնի թարգմանած է Գրականների «Ակրտածը», ինչպէս նաեւ Արամ Անտոնեանի «Այն սեւ օրերուն» եւ «Արարի համբուն վրայ» գործերը: Ս.Ա.Յ.

ՌՈՒԱՆՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մանր Իսրայէլեան, ԱԶՔԻՐԻ ՔՈՆ	էջ 1
Կարիմէ Աղար արեան, Տեղումնորոնթեան, ՃԱՆԱԶՄԻՆ ՈՒ ՂԱՏՈՒՅՄԻՆ, ԳԱԼԸ ԱՆԳԱՅՄԻՆ ԳԱՆՈՒ Է	էջ 4
Մատչէն Ա. Արիսեան, ՄԱՐԳ ԷՍԿՐ ՈՒԽԻԼԸՄ ՄԱՐՈՅԻԱՆԻ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՋ	էջ 6
Քժ. Յան Ռապարեան, ՉՈՒԱՄ ԳԱԶԱՆՃԻԱՆ, ՄԱՐԳԸ ՈՒ ԳՐԱԳԷՏԸ	էջ 8
Թամար Տօնապրեան-Գոգուեան, ՎԱՅՐԿԵԱՆ	էջ 9
Փանոս Ճերամեան, * * *	էջ 9
ՈՋ ԵՆՍ Ի ՎԱՐՈՒ ԺԱՆ, ԱՅՎԱԶԵԱՆ	էջ 10
Կարիմէ Ռաֆայէլեան, ՂԱՐՏԱԶՐՈՅՆ ՎԱՐՈՒԺԱՆ, ԱՅՎԱԶԵԱՆԻ ՉԵՏ	էջ 10
Բարգէն Թոփեան, Գոյգոյ Փյունեանի «ՂԱՅ ԵՆԻԿԵՑԻՈՅ ԵՐԱԺՅՏՈՒԹԻՒՆ» Խաւարը	էջ 12
ԳԱՐԵՐՈՒ ՄԻՋԵԻ ԵՐԹԵՒԵՆԻ	էջ 13
ՍՂԱ. ԳՐԿԻՐՈՒ ՉԵՏ Rubina Peroumian, THE ARMENIAN GENOCIDE IN LITERATURE — THE SECOND GENERATION RESPONDS	էջ 14
Zavén Bibérian, LA TRADÉE — roman traduit de l'arménien occidental par Hervé Georgelin	էջ 15

Հորիզոնի Գրական Գործունէութիւն

Supplément littéraire

Année XXXII, n° 2 (475) Février 2016

HEBDOMADAIRE ARMÉNIEN
HORIZON

3401, Olivier-Asselin, Montréal
Québec, Canada H4J 1L5
Tél: (514) 332-3757
Fax: (514) 332-4870
horizonkragan@gmail.com

Ինքնուրուիկ կազմ
ԱՅՎԱԶԱՄԻՆ ՄԱՐԿ
ԱՅՎԱԶԱՄԻՆ ՎՊՅԷՄ (խմբագրի)
ԱՅՎԱԶԱՄԻՆ ԱՆՈՐԸ

ԱՊՐԻՆԵԱՆ ՎԵՒԻՄՄԻՆ (խմբագրի)
ԳՐԿԵԱՆ ԵՐԱՆՈՅՑ ԹԵՐԱՄԻ
ՉԵՔՄԱԳԵՄԻՆ ԷՄԶՈՒ
ՏՈՒԱՅԵՏԻՆ ԹԱՐԱՐ